

té, au moment de son retour de la Hollande. Seule exception, la dialectologue Gabriella Giacomelli, à laquelle le nôtre fut particulièrement reconnaissant pour avoir accueilli l'ALE en Italie et dans les locaux de l'Université de Florence. Par l'étendue et l'aspect novateur de son œuvre, Alinei a su s'élever au-dessus d'un climat d'incompréhension, voire d'hostilité, pour figurer, sans aucun doute, parmi les grands noms de la linguistique contemporaine et nous pensons que, pour certaines de ses hypothèses, on pourrait déjà se référer à un pré- et un post-Alinei.

Merci Mario, notre compagnon de route et notre ami, pour avoir rendu si proches nos lointains ancêtres chasseurs-cueilleurs en montrant que nombre d'éléments de leurs cultures et de leurs langues sont encore bien vivants dans le monde qui est le nôtre et dans les langues que nous parlons chaque jour.

Michel CONTINI
Université de Grenoble

MARC WILMET, MESTRE, TEÒRIC I PEDAGOG DE LA LLENGUA Francesa
(1938-2018)

El lingüista i professor de la Universitat Lliure de Brussel·les ens va deixar el 10 de novembre de 2018 a l'edat de 80 anys. Amb la seva pèrdua es va vestir de dol la comunitat d'investigadors, lingüistes i filòlegs de la llengua francesa i també la dels romanistes. Els ciutadans de la comunitat francòfona belga el recorden perquè Marc Wilmet, el 1986, havia rebut el premi Émile Francqui, el premi Nobel belga, «per haver contribuït de manera destacada a confirmar i a reforçar el prestigi de Bèlgica en el món científic». El jurat que li atorgà el premi estava format per Gilles-Gaston Granger, president del tribunal, Pierre Brunel, Eugenio Coseriu, Yves-Marie Duval, Tullio Gregory i Jean-Blaize Grize. El 14 de juny del mateix any, quan tenia 48 anys, va ser elegit membre de l'Acadèmia Reial de Llengua i de Literatura Franceses, formada per escriptors i filòlegs de prestigi. Va ser rebut pel seu mestre Pierre Ruelle per ocupar fins al seu traspàs el seient 16, anteriorment ocupat per Maurice Piron. Com a representant de l'Acadèmia, tingué un rol molt destacat al Consell de la Llengua Francesa i de Política Lingüística de la Comunitat Francesa de Bèlgica, de la federació de Valònia-Brussel·les.

Els romanistes, lingüistes, filòlegs i membres de la Societat de Lingüística Romànica (SLR) el recorden com a membre d'honor, amb l'autoritat científica que se li atorgava unànimement, perquè Marc Wilmet havia contribuït des d'abans del 1980, data del Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romànica (CILPR) que se celebrà a Palma de Mallorca, a la realització plenament exitosa de totes les manifestacions científiques d'aquesta Societat en què va participar. El 1998, va ser nomenat president de la SLR al XXIIe CILPR, que ell mateix va organitzar a Brussel·les amb la col·laboració d'un extraordinari equip de lingüistes i, tres anys després, va presidir el XXIIIe CILPR de Salamanca, al 2001. Era codirector de la revista científica *Travaux de linguistique* i de la col·lecció *Champs linguistiques*, editades per l'editorial Duculot-De Boeck. Va ser elegit Doctor honoris causa per la Universitat d'Uppsala i per la Universitat de París-Sorbona. Com és costum en l'entorn universitari quan s'apropa la data de jubilació dels mestres d'indiscutable autoritat científica i moral, els seus deixebles i amics li van dedicar un volum d'homenatge amb un recull d'articles publicat el 1998, *La ligne claire. De la linguistique à la grammaire. Mélanges offerts à Marc Wilmet à l'occasion de son 60e anniversaire*, Brussel·les, Duculot. Aquest recull d'homenatge va ser dirigit per lingüistes de renom i també per joves investigadors de la comunitat belga de la lingüística francesa: Michel Pierrard, Laurence Rosier, Dan Van Raemdonck i Annick Englebert. Hi quedava ben palesa la figura del mestre situat al segle xx a la cruïlla de dife-

rents models de la lingüística francesa contemporània i, de la mateixa manera, amb la temàtica dels articles d'aquest recull s'hi mostrava la diversitat, la coherència i la fecunditat de la seva recerca i pensament lingüístic: el sintagma nominal; el sistema verbal (temps, modes i aspectes verbals); l'extensió, l'extensitat i altres conceptes teòrics i metodològics; la varietat històrica del francès mitjà en l'evolució interna del sistema de la llengua (del final de l'Edat Mitjana al Renaixement).

Marc Wilmet va néixer a Charleroi el 28 d'agost del 1938. Després d'haver fet els estudis secundaris a l'Ateneu de Kokelberg, va estudiar filologia romànica a la Universitat Lliure de Brussel·les (ULB), on va formar-se amb tres grans mestres, tot just a l'inici de les seves trajectòries: Roland Mortier, especialista de literatura francesa i de literatura comparada; Albert Henry, filòleg i lingüista, autor de la coneguda història dels mots "Wallon" et "Wallonie"; i Pierre Ruelle, filòleg i gramàtic. D'aquest mestratge va néixer en ell el gust i la vocació tant per la llengua com per la literatura franceses. Es va llicenciar el 1960 i el mateix any va ser catedràtic de l'ensenyament mitjà i superior. Va iniciar la seva carrera professional com a professor de l'Ateneu reial de Woluwé-Saint Lambert, entre el 1960 i el 1966. La seva recerca es va iniciar amb l'estudi de l'ús dels temps verbals en el francès mitjà, varietat de la història de la llengua francesa parlada entre el final de l'Edat Mitjana i l'inici del Renaixement quan el francès es va diferenciar de les altres varietats o llengües d'*oïl* i esdevingué la llengua oficial de França en comptes del llatí, el picard, les altres llengües d'*oïl*, l'occità i el francoprovençal. Aquesta era una variant cabdal en la formació de la llengua francesa, anterior al francès clàssic del segle XVII, el segle d'or de la llengua francesa i dels primers gramàtics de la Cort del rei de França, però encara havia estat poc estudiada. Del 1966 al 1969, Marc Wilmet va ser anomenat Aspirant al Fons Nacional de la Recerca Científica i, el maig del 1968 (en plena època de revoltes universitàries i revolució social!), va defensar la seva tesi doctoral, que va ser publicada a la Librairie Droz de Ginebra, el 1970, en col·laboració amb la Fundació Universitària de Bèlgica, *Le Système de l'indicatif en moyen français. Étude des " tiroirs " de l'indicatif dans les farces, sotties et moralités françaises des XVe et XVIe siècles*, 470 pàgines. D'aquesta manera es va iniciar la seva carrera universitària a l'estranger, primerament com a *Chargé de conférences* a la Universitat Lovanium de Kinshasa el 1968, seguidament com a catedràtic adjunt a la Universitat de Sherbrooke, del 1969 al 1970. Al Canadà, va tenir l'oportunitat de freqüentar el Fons Gustave Guillaume a la Universitat Laval del Québec, que acabava de crear Roch Valin, l'hereu i l'executor del llegat d'aquest lingüista francès, teòric del llenguatge i fundador del corrent lingüístic de la psicomecànica del llenguatge. Marc Wilmet hi va poder recollir la documentació que li mancava per escriure i publicar l'obra, *Gustave Guillaume et son école linguistique*, editada el 1972 per Nathan, on va poder donar llum i enteniment a les idees lingüístiques d'aquest teòric del llenguatge, sovint considerades esotèriques i criptiques. No tan sols va poder posar en evidència les grans línies de la teoria de la psicomecànica del llenguatge discutint-les a fons i valorant les virtuts en l'explicació i les conseqüències que comporta, sinó també posant sobre la balança les seves febleses. En aquesta primera obra ja es manifestava la lucidesa i l'estil propi de Marc Wilmet que sempre l'acompanyà: el rebuig per l'argument d'autoritat científica i la fina i elegant anàlisi crítica en l'explicació. Del guillaumisme, en va poder conservar algunes nocions que va adaptar a la seva recerca, els dos eixos principals del qual són el verb i el nom que completen la frase. Després de tres anys a l'estranger, va ser nomenat encarregat de curs el 1970 a la Vrije Universiteit Brussel (VLB), la universitat neerlandesa de Brussel·les i, el 1975, catedràtic ordinari, alhora que el van nomenar encarregat de curs a la ULB, la universitat francòfona de la mateixa ciutat on s'havia format, i posteriorment catedràtic ordinari, el 1982. Va ser també professor convidat a les universitats de Jerusalem, Niça, Colònia, Santiago de Compostel·la, Milà, Bolonya i Tsubuha. Aleshores va començar un període molt prolífic en producció d'obres i articles, sovint dedicats als dos eixos constructors de la frase, verb i nom: *Études de morphosyntaxe*

verbale, París, Klincksieck, 1976; amb Robert Martin va publicar la *Grammaire du moyen français*, Bordeaux, Sobodi, 1980; el 1986, *La détermination nominale. Quantification et caractérisation*, París, PUF, on posà en evidència l'immobilisme de la tradició gramatical i aportà una visió més descriptiva i reflexiva de la llengua. Marc Wilmet va escriure uns tres-cents articles sobre lingüística, estilística, gramàtica històrica; comunicacions i centenars de ressenyes.

L'obra i la trajectòria de Marc Wilmet mostren la seva immensa curiositat per tot allò que està relacionat amb la llengua francesa, en particular, i en els procediments teòrics i metodològics que permeten de millorar les hipòtesis explicatives a partir de l'observació dels fets de llengua, els *realia*, amb l'aplicació de les tècniques de la lingüística descriptiva. Certament, Marc Wilmet donava prioritat al mètode inductiu, crea fermament que la tasca del lingüista és un moviment continu d'anada i tornada, dels fets observables, les dades, cap a la formulació de la hipòtesi interpretativa, la teoria; i d'aquesta, amb la predicció dels fets, cap a la confirmació o la refutació de les hipòtesis explicatives. En l'obra de Marc Wilmet, el moviment epistemològic ve de les dades i va cap a la teoria, i de la teoria torna cap a les dades. La seva manera de procedir com a lingüista i filòleg es caracteritza per la constant cerca d'objectivitat i d'imparcialitat; discuteix i argumenta minuciosament cada proposta explicativa, busca el rigor definitori propi del lingüista teòric per a les nocions que proposa que no poden tenir ni la més petita ombra d'ambigüitat. La seva concepció unificadora el va portar a la voluntat d'interconnectar les etapes de la història de la llengua francesa (el francès mitjà), els mètodes (perspectiva sincrònica i diacrònica), els àmbits (de la lingüística teòrica a l'estilística), els cenacles (el guillaumisme reintegrat a l'explicació), les doctrines (un mentalisme europeu en lingüística que no exclou el formalisme americà) i les tècniques (l'ordinador al servei de la filologia).

En el llegat científic que ens deixa Marc Wilmet, el rigor lingüístic es troba acompanyat per la finor i l'elegància de l'estil, tant en l'argumentació en l'ús de la paraula com en la del text escrit, atesa la importància que atribuïa a l'anàlisi literària i a l'estilística que practicava contínuament. En dos articles es va interessar en l'estil i l'escriptura de Marcel Proust, referent de la novel·la del segle xx i autor de la gran saga literària *À la recherche du temps perdu*. El 1994, posava a prova a *Antepost. Conte linguistique* (Brussel·les, Les Éperonniers) la seva capacitat per al conte lingüístic transferint a la ficció poètica els principis de la seva anàlisi sobre la posició de l'adjectiu qualificatiu davant o després del nom. *Vous voyez la différence entre une jeune femme et une femme jeune? Osez dire que l'antéposition de l'adjectif épithète est neutre en français après cela*, explicava a classe als seus estudiants. El 1986, a *La détermination nominale* ja ens havia fet descobrir els mecanismes interns del sistema de la llengua que permeten de distingir entre un *savant amoureux* i un *amoureux savant*; el primer, un savi enamorat, i el segon, un enamorat lletraferit. Per aquesta obra poètica va rebre el premi Gilles Nélod de conte. L'altra gran passió seva era la música, la lletra i el pensament del poeta i cantautor Georges Brassens. Analitzava les lletres de les seves cançons (autèntics poemes), les locucions i frases fetes en el seu curs d'estilística. Li dedicà un llibre, *Georges Brassens libertaire: la chanterelle et le bourdon*, Brussel·les, Les Éperonniers, 1991 i 2000.

Segons el testimoni d'alguns dels seus estudiants a la ULB publicat l'endemà del seu traspàs al diari *Le Soir*, era un excel·lent orador, exigent, podia percebre's com un professor conservador pel seu rigor, exigència, per la voluntat de comprendre i descompondre tots els elements d'un fet lingüístic i, a la vegada, era molt respectuós amb cada un dels seus estudiants; no en rebutjava cap pregunta. Dan Van Raemdonck, un dels seus successors a la ULB, expressava amb emoció la seva pèrdua d'aquesta manera: admiració, respecte, transmissió, llibertat crítica, dignitat, afeció, amistat, reconeixement.

La *Grammaire critique du français* (París i Brussel·les, Hachette i Duculot, primera edició del 1997 i cinquena edició del 2010) és, sens dubte, l'obra més important que ens deixa. Per als que ens dediquem professionalment a la gramàtica i la lingüística franceses, és una gramàtica de

referència en el món de la francofonia i —permeteu-me que ho escrigui d'aquesta manera— també és la *grammaire des grammaires*. Inicialment el títol havia de ser *Cours de linguistique française*, però Bernard Quemada, codirector amb François Rastier de la col·lecció *Langue Française* de l'editorial Hachette, va suggerir el canvi de títol i l'autor s'hi va sentir ben identificat perquè corresponia més a la seva manera de procedir. En aquesta gramàtica, Marc Wilmet ens fa entrar en el tractament profund de les diferents problemàtiques de la llengua francesa partint d'una ordenació en l'exposició més aviat tradicional, però propera a la gramàtica pedagògica dels que ensenyen la llengua i, per tant, comprensible per a un públic més ampli. L'ordre d'exposició va del mot i dels paradigmes cap al sintagma, i d'aquest cap a l'oració simple (la proposició de la gramàtica general i lògica) i, finalment, de l'oració simple cap a la composta. La *Grammaire critique* està fonamentada en una àmplia cultura de lingüística general, orientada per la seva familiaritat als principis de Gustave Guillaume, però, a més, està farcida d'exemples dels autors referents del *Bon Usage*. A mesura que es publicaven noves edicions, la vessant aplicada a l'ensenyament de la llengua anava creixent. Tant és així que, en la cinquena edició del 2010, hi afegeix al títol: *Nouveau plan; nouvelles analyses; nombreuses passerelles entre la théorie et la pratique*. Aquesta voluntat de ser útil respon a un pla de treball anteriorment ben reflexionat i dissenyat. En el discurs que va fer quan va rebre el Premi Émile Francqui deia: *Quand j'envisage l'avenir, un des projets qui me tiennent à cœur serait de faire descendre la réflexion authentiquement linguistique vers les classes secondaires. La science a toujours vocation de simplifier et de clarifier*. La multiplicació d'exemples, anàlisis i aplicacions pràctiques permet també a Marc Wilmet de dialogar en aquesta obra mestra amb el seu compatriota, Maurice Grevisse, l'autor de *Le Bon Usage*, l'obra de referència de la normativa del francès que mostra els usos, que constitueixen la norma social, emprats pels grans autors i les evolucions de les normes al llarg de la història. En el prefaci a la segona edició del 1998, escrivia Marc Wilmet: *En linguistique comme en médecine, les meilleurs spécialistes sont d'abord les généralistes. L'inverse n'est pas forcément vrai* (París i Brussel·les, Hachette Supérieur-Duculot, p. 8). Aquell mateix any arribaren els premis per la seva gramàtica crítica, li atorgaren el premi Logos de l'Association Européenne des Linguistes et des Professeurs de Langue (AEPL) i, el 2009, el premi Honoré Chavé de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. El 2007, es va publicar una versió simplificada, però rigorosa, específicament destinada a l'ensenyament de la llengua, *Grammaire rénovée du français*, Brussel·les, De Bœck.

Els darrers anys de la seva vida estan marcats per aquesta activitat lingüística aplicada a l'ensenyament de la llengua i a la seva normativa. El seu objectiu era acompanyar els joves en la comprensió de com funciona la seva llengua i en ajudar-los a no confondre-la amb un conjunt de regles rígides o abstractes. Es va implicar en la polèmica sobre la feminització dels noms de funcions i professions en la llengua francesa i en la qüestió de la història interminable de la reforma de l'ortografia. En nom de la lògica, reivindicava una ortografia (que en el cas del francès és gramatical i està basada en l'anàlisi lògica de l'oració) que fos més coherent i racional. Per això va redactar al 2015 una *Petite histoire de l'orthographe française*, Brussel·les, Académie Royale de Belgique. L'aspecte al qual va dedicar més atenció és el de les regles de concordança del participi passat en gènere i nombre que s'apliquen escrupolosament en la llengua escrita encara que en la llengua oral aquests trets gramaticals fa segles que van desaparèixer (*Nous sommes partis* [parti] / *Je les ai vues* [vy], *les filles*). Marc Wilmet ja havia escrit el 1999 un extraordinari manual sobre aquesta qüestió amb la finalitat de simplificar l'aprenentatge d'aquestes regles, *Le participe passé autrement: protocole d'accord, exercices et corrigés*, París i Brussel·les, De Bœck-Larcier.

Després de la *Grammaire critique du français*, Marc Wilmet volia continuar amb la revisió de la terminologia gramatical dels manuals pedagògics de la llengua francesa en l'ensenyament secundari. S'havia de constituir al Consell Internacional de la Llengua Francesa (CILF), del qual era

antic membre, un grup de treball, dirigit per ell, que reflexionés sobre aquesta assignatura pendent, i tan espinosa, per tal d'aportar una extensa síntesi que pogués reconciliar la gramàtica científica i la pedagògica, la lingüística teòrica i l'ensenyament de la llengua francesa. Marc Wilmet, amb la seva infinita generositat, entenia que havia de contribuir a apropar la gramàtica dels lingüistes a la dels didàctics de la llengua, tradicionalment dues comunitats gramaticals massa distanciades. En l'actual situació de l'estudi i l'anàlisi de la llengua francesa, cal encara que la teoria gramatical estigui més connectada amb la pedagogia de la llengua i que aquesta pugui aportar a la primera les problemàtiques sobre les quals són necessàries més descripció i més reflexió conjunta, en un discurs intel·ligent que permeti prendre les decisions més adequades per a la normativa de la llengua. Al cap i a la fi, aquest és el repte i hauria de ser l'evolució més natural de la lingüística francesa del segle XXI.

Lamentem la pèrdua d'un dels grans mestres i pedagogs de la lingüística contemporània, que ha estat tan clarificador i integrador en l'estudi i anàlisi de la llengua francesa.

Maria Teresa GARCIA CASTANYER
Universitat de Barcelona

JENS LÜDTKE
(1941-2019)

El 4 de gener de 2019, un atac de cor posà fi a la vida de Jens Lüdtke. Fou un dels romanistes destacats de la seva generació. Dominava totes les llengües romàniques i en realitat representava la nostra disciplina de la manera que es demana sovint en els concursos a càtedres: en tota la seva amplitud.

Nascut a Stettin (avui Polònia) el 1941, Jens Lüdtke visqué la crisi de la postguerra a Alemanya Occidental. Segons assenyalava en un text autobiogràfic, freqüents trasllats caracteritzaren la seva infància i joventut. Ja aleshores entrà en contacte amb diversos dialectes alemanys i començà a interessar-se per les llengües estrangeres.

De 1964 a 1970 estudià llengües romàniques i anglès a la Universitat de Tübingen. Al quart i cinquè semestre, es traslladà a Saarbrücken per fer la *llicència* del sistema d'estudis francès. En aquesta ciutat assistí a diverses conferències de Ramon Aramon i Serra, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans a l'exili. També conegué la seva futura esposa, Monika Lüdtke (nascuda Becker). En retornar a Tübingen al cap d'un any, li concediren la prestigiosa beca de la Studienstiftung des Deutschen Volkes i col·laborà com a becari a la càtedra d'Eugenio Coseriu. Nascut a Mihăileni (actual Moldàvia), Coseriu fou professor a Montevideo a partir de 1951 i des del 1963 era catedràtic de lingüística romànica i de lingüística general a Tübingen. A més de Coseriu, els romanistes Mario Wandruszka, Gerhard Rohlf, Ernst Gamillscheg i Hans-Martin Gauger, l'especialista en anglès Hans Marchand i el catedràtic de filologia clàssica i retòrica Walter Jens influïren en Lüdtke durant els seus estudis.

Després de graduar-se, Jens Lüdtke declinà l'oferta de treballar com a assistent de doctorat de Hans-Martin Gauger a Freiburg. En canvi, acceptà la d'Eugenio Coseriu a Tübingen. Més tard, del 1972 al 1975, Jens Lüdtke ocupà una plaça de lector d'alemany a Florència. Durant aquest temps inicià els seus estudis d'història de la llengua italiana dels segles XVIII i XIX. D'aquesta ocupació sorgí l'assaig publicat el 1985: «Geschriebenes und gesprochenes Italienisch im Risorgimento», a: *Italienische Studien* 8, 101-130, en el qual desenvolupà la seva teoria de les varietats en contacte. En un article del 1999, també aplicà aquesta teoria a l'asturià: «Las variedades contactuales y el asturiano», a: *Lletres Asturianes* 72, 23-43.